

TASAVVUF - TARİKAT VE DİNDARLIK ÜZERİNE

Bekir TOPALOĞLU*

Özet

Kur'ân ve Sünnetten (nass) çıkarılan hükümler, iman, amel ve ahlak olmak üzere üç ana gruba ayrılır. Başta iman olmak üzere dinî hükümlerin tamamının kalp ve gönle hitap eden, derûnî ve batınî bir yönü vardır. Tasavvuf ve tarikatlar, dinin bu yönünü temel alarak ortaya çıkmışlardır. İnsandaki akli muhakeme ile his ve duyu yönlerinden duyu tarafları ağır basan sûfi hareketin tarihî seyir içinde zühdden tasavvufa, oradan tarîkâtlara evirilerek kurumsallaşması neticesinde şeyhlik, velîlik, şefâat ve kerâmet gibi kavramlarda bazı aşınmalar ve nassların zâhirine ters düşen olumsuz algılar ortaya çıkmıştır. Bu makalemizde his ve gönül tarafları, akli muhakemelerinden daha zengin olan bazı grupları inceleyip başta şeyhlik makamı olmak üzere tasavvufî kavramlardan bazılarını nasslara göre değerlendirmeye çalışacağız.

Anahtar Kelimeler: Tasavvuf, Tarîkât, Şeyhlik, Kerâmet.

About Islamic Mysticism - Sect and Piety

Abstract

Provisions that come out of the text of Qur'an and Sunnah (nass) are divided into three groups – faith, action and ethics. First of all faith and all the religious provisions appeal to the heart and they have a spritüal and anagogical side. Islamic mysticism and creeds are based on and emerged from this side of the religion. From mentally reasoning, feeling and sense of the human, some are attach importance to the sense aspect in the sufi movement and they evolved in the historical process from asceticism (zuhd) to Islamic mysticism and finally to an institutionalization in which the concepts like sheikh, crown (veli), intercession and miracle change and come out as opposite preception to the text of Qur'an and Sunnah. In this article we examine the sympathizer of sense and heart and try to assess especially sheikh and other Islamic mysticism concepts in context with the text of Qur'an and Sunnah.

Keywords: Islamic Mysticism, Creed, Sheikh, Miracle.

* Prof. Dr. Emekli Öğretim Üyesi

Giriş

Kâinatı yaratan ve yöneten, Rahmân ve Rahîm olan Allah Teâlâ'nın insanlara yönelik lütûf ve ikrâmları sayısız denecek kadar çoktur. Şüphe yok ki akli yetenek, his ve gönül hayatı bunların başında yer alır. Özellikle son peygamber Muhammed aleyhisselâma ve son ilâhî kitap Kur'ân-ı Kerîm'e îman etmeyi nasip kıldığı "üm-met-i Muhammed"e olan lütûfları paha biçilmez nimetler konumundadır. Çünkü müslümanlık kişinin hem dünya hem de âhiret mutluluğunu sağlayan en büyük âmidir.

Hz. Muhammed'in peygamber olarak görevlendirilmesi ve son vahyin gelişinden bu yana 1400 yıl geçtiği halde ne başka bir peygamber gelmiş, ne de başka bir vahiy inmiştir. Bu tarihî ve sosyolojik realiteyi hatırlattıktan sonra bir hususa daha değinmek isterim. 1980'li yıllar olacaktı, Almanya'dan İstanbul'a bir grup öğrenci gelmişti. Bunlar Alman okullarındaki hıristiyan çocuklarına din dersi öğretmeni olacaktı. Grupun başında bulunan üç öğretmen papaz, turizm şirketi yöneticilerine, İslâm dini hakkında sormak istedikleri bazı hususları izah edecek bir ilâhiyatçı ile görüşme arzusunu iletmişler. Bir mezunumuzun aracılığıyla bana başvurular, kabul ettim. Laleli'deki bir otelin salonunda bir araya geldik. Papazlar, sorulara başlamadan önce tercüman aracılığıyla kısaca kendimi tanıtmamı istediler. Ben de sekiz-dokuz yaşında dedemden hafızlığımı bitirdiğimi belirttikten sonra devam eden öğrenim, öğretmenlik ve ilim hayatıma kısaca temas ettim. Soruyu soran papaz hâfızlığın ne anlama geldiğini sorunca şöyle cevap verdim: Bizim ana dilimiz Türkçe'dir, Kur'ân-ı Kerîm'in dili olan Arapça'yı bilmeyiz. Bununla birlikte yedi-sekiz yaşındaki bir çocuk ortalama iki yıl içinde 600 sayfadan oluşan Kur'ân'ı baştan sona kadar ezberler. Genellikle perşembe günü başlayıp cuma günü öğleye kadar devam eden dinî bir merasimde, bulunduğu yerin en büyük camisinde hâfızlar/hocalar huzurunda Kur'ân'ı baştan sona ezberden okuyup icâzet alır. İşte böylesine "hâfız" denir. Benim kardeşim, dedem ve iki dayım, ayrıca amcamın oğlu da hafızdır. İçinizde Kur'ân'ı okuyabilen biri varsa, otel idaresi mushaf getirsin, istediğiniz sayfadan açıp baştan iki-üç kelimesini okuyun, ben sayfanın sonuna kadar devam edeyim. Bunun üzerine sohbeti idare eden papaz şöyle dedi: Biz burada üç din adamı olarak bulunuyoruz, hiç birimiz Kitâb-ı Mukaddes'ten iki sayfalık bir metni ezberden okuyamayız. Şunu itiraf edelim ki hepimiz aşağılık kompleksine düştük.

Bu olayın gerçekleşmesi sırasında ben elli yaşında bulunuyordum. Doğrusu o zamana kadar Kur'ân-ı Kerîm'in çok kolay bir şekilde ezberlenebilir özelliği üzerinde hiç durmamıştım. Şüphe yok ki Kur'ân'ın bu vasfı, onun ilâhî kelâm oluşunu kanıtlayan mucizelerden birini teşkil eder. Burada bir hususa daha değinmek isterim. Samimi dostlarımdan Prof. Dr. Yusuf Ziya Kavakçı, epeyce yıl önceydi, Amerika'ya gitmiş, orada bir İslâm merkezi kurmuştu. Merkezin faali-

yetlerinden biri de müslüman çocuklarına hafızlık yaptırmaktı. Daha çok Arap çocuklarının devam ettiği hafızlık kursunda yine Arap asıllı olan hocalar, bizde olduğu gibi mushaftan değil, âyetleri kendileri okumak ve tekrarlamak suretiyle ezberletme yöntemini kullandıklarını ifade etti Yusuf Ziya bey. Şaşırdım kaldım. Fakat Ziya Bey, ashâb-ı kirâmın, daha sonra mushafların bol miktarda elle yazılması, asırlar sonra da matbaada basılması dönemlerine kadar aynı yöntemin kullanıldığını hatırlatınca şaşkınlığım kısmen zail oldu. Evet, tarihte de günümüzde de realite budur. Ama 600 sayfalık Kur’ân metni âyet âyet, satır satır bu yöntemle nasıl ezberlenebilir? İşte bunların her biri birer mûcizedir.

1- Kur’ân-ı Kerîm’in Muhtevâsı

Fâtiha’dan Nâs sûresine kadar Kur’ân metninin (nazm-ı Kur’âniyye) mâna ve muhtevâsı incelendiği takdirde onun hem akıl ve muhâkemeye hem de insanın his ve gönül âlemine hitap ettiği görülür, en etkili üslûp ve ifadelerle. Çünkü dinin özünü oluşturan “îman” aklın muhâkemesi ve gönlün -isterseniz kalbin deyiniz- bağlanmasıyla meydana gelir. Bu açıdan bakıldığı takdirde Kur’ân-ı Kerîm’in, insanları irşâd etmek için kişinin hem fizikî hem de psikolojik yeteneklerine hitap ettiğini söylemek gerekir. Akıl beş duyu organının sunduğu bilgileri, ayrıca aynı mahiyette olmak üzere insanlık tarihinde elde edilen birikimleri alıp mantık süzgecinden geçirir ve yeni bilgiler üretir. Bu tür bilgiler genelde insanlar arasında müşterek olup evrensel özelliği taşır. Kişideki psikolojik yetenek ise şahıstan şahsa, hatta aynı şahısta devirden devire değişiklik arzeden bir haldir, aklî yetenek gibi sabit ve evrensel değildir. Kur’ân-ı Kerîm burada çok kısa olarak özetlenen bu hususlara bazen açıktan ışık tutarken zaman zaman da dolaylı olarak işaret eder. Aynı durum çeşitli hadis rivayetlerinde de göze çarpar. Özellikle nübüvvetin Mekke döneminde nâzil olan âyet ve sûreler bir yandan dil ve edebiyat, diğer taraftan mâna ve içerik açısından insanın gönül ve his âlemine büyük etkiler bırakır. Kur’ân’ın bu muazzam özelliği birçok kişinin iman etmesi neticesini doğurmuştur. Hatta iman etmeyenlerin epeyce bir kısmı onun bu olağan üstü etkisini anlamış ve bu durumu “sihir” diye vasıflandırmıştır.¹ Konuya bu açıdan bakıldığı takdirde Kur’an’daki birçok beyânın mistik -isterseniz tasavvufî deyiniz- özelliği taşıdığına hükmetmek gerekir.

Kur’an’dan ve Sünnet’ten oluşan naslardan çıkarılan dinî hükümler, îman, amel ve ahlâk olmak üzere üç ana gruba ayrılır. Bilindiği üzere dinin özünü teşkil eden iman kalbin tasdiki ve gönlün yatışıp benimsemesiyle hâsıl olur, bunun yanında aklın da kılavuzluk yapması ve mantıkla uyumlu görmesi gerekir. Amel ibadet ve fikhın diğer konularının uygulanmasından ibarettir. Ahlâk da bilinen güzel davranışlardır. Ancak başta îman olmak üzere dinî hükümlerin hepsinin

¹ Bk. Meselâ en-Neml 27/13; Sebe’ 34/43; ez-Zuhruf 43/30.

kalp ve gönül tarafı bulunmaktır. Kuldan Allah'a ulaşacak olan amellerin hepsinin ihlâstan, yani gönül süzgecinden geçmesi lâzım. Bu açıdan bakıldığında, dinin belirlediği zâhirî şekiller de dahil, amellerin tamamı ilâhî âleme yönelik olarak derûnî ve bâtinîdir, mistik ve tasavvufidir. Aslında zühd ve tasavvufun aslı bundan başka bir şey değildir.

II. AKIL ve HİS AÇISINDAN İNSAN GRUPLARI

On yaşımdan itibaren bulunduğum farklı çevrelerdeki gözlemlerim, duyduklarım ve okuduklarıma dayanarak yetmiş yıl sonra bugün akıl ve his açısından insanlar arasında şöyle bir gruplandırma yapmayı münasip görüyorum: a) Kadın, b) Sufî, c) edip ve şair, d) siyasetçi. Evet bu dört grup insanda his hayatı akıl hayatının önünde seyredir. Şüphe yok ki bunların istisnaları vardır, ayrıca hayatın her döneminde ve konuların her birinde aynı yolu izlemez.

1. KADIN

Kadın fizyolojik açıdan olduğu gibi psikolojik açıdan da erkekten farklı bir şuurlu canlıdır. Kadın-erkek eşitliğini her alanda iddia edenler ya samimi veya -kusura bakmasınlar- şuurlu değillerdir. Cenâb-ı Hak bu iki cinsi, aralarında akım ve çekimi sağlama hikmetine bağlı olarak pozitif ve negatif kutuplar statüsünde yaratmıştır. Bazı hadis rivayetlerinde kadınlar için "eksik akıllı" (nâkisâtü'l-akl) buyurulmasının mânâsı da bundan ibarettir.² His ve gönül hayatı zengin olan kadın, fizyolojik özellikleriyle birlikte hayata renk katar, aşk ve sevgi unsurunu faaliyete geçirerek aile ocağının kurulup devam etmesini sağlar.

2. SUFÎ

Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi ve sellem döneminde sayıları fazla olmayan bazı sahâbîler, Kur'ân-ı Kerîm'de yer alan etkili ve uyarıcı beyanların ve Resulullah'ın nâfile ibadetlerinin çokluğunun tesiri altında kalarak dünyadan el etek çekeceklerine, gündüzlerini oruçla, gecelerini de teheccüd ve ibadetle geçireceklerine ve eşleriyle yatmayacaklarına karar vermişler. Durumdan haberdar olan Resûlullah kendilerini çağırarak aldıkları hissî kararın yanlış olduğunu söylemiş ve kendisi gibi orta yolu izlemelerini emretmiştir.³ Sonraki dönemlerde hızlı bir şekilde ilerleyen fetihlere paralel olarak müslüman coğrafyası genişlemiş, farklı kültürlerle bağlı kitleler kendilerini İslâm ülkesi içinde bulmuştur. Ashab ve tâbiînden sonraki müslüman topluluklar içinde israfı varacak derecede refah içinde yaşayanlar bulunduğu gibi yoksulluk içinde kıvrananlar da vardı. Gönül âlemi hassas olan insanların bazıları, kendilerini, "dünyayı terketme, onun süsüne kapılmama"

² bk. Wensinck, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzi'l-Ehadisi'n-Nebevî*, Leiden: 1936, "naks" maddesi.

³ Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Câmi'u's-Sahih*. İstanbul: 1979, Nikâh 1, nr. 5063; Müslim, Ebu'l-Huseyn, *el-Câmi'u's-Sahih*. Kahire: 1956, Nikâh 5, nr. 1401.

anlamına gelen “zühhd hayatı”nı tercih etmiş, kalbinin sesini dinlemiş ve davranışlarını o doğrultuda ayarlamaya çalışmıştır.

Bu sosyolojik realitenin sonraki devirlerinde tasavvuf hareketi ortaya çıkmış, zâhirî ilimlerin yanı sıra bâtinî (hissî, kalbî) duyuşlara önem verilme dönemi başlamıştır. O günden bu güne kadar hayatiyetini koruyan tasavvuf yöntemi hemen her İslâm ülkesinde varlığını sürdürmüştür, farklı yoğunluklarla. Başta Suûdî Arabistan olmak üzere bazı Körfez ülkelerinde tasavvufa karşı bir duruş sergilenmekle birlikte, anlatıldığına göre bu, resmî-idârî alanda siyasî bir görünümünden ibaret olup geniş halk kitleleri yine tasavvuf neşvesi içinde yaşamaktadır. Biraz önce de belirttiğimiz üzere “iman” aklın ve gönlün müşterek kararıyla oluşup devam eder. Şüphe yok ki bunların ana kaynağı veya dayanağı Kur’an ve Sünnet’tir. Kalbî duyuş bunların dışına çıktığı takdirde dinle ilgisi kesilir.

İslâm dünyasında zühhd ve tasavvuf dönemlerinden sonra tarikat devri başlamıştır. “Allah’a götüren yol” mânasına gelen tarikat, fikir ve hisse dayanan zühhd ile tasavvufun, bir anlamda duyuşlarla algılanan tecrübe alanında kendilerini göstermesidir.

Tarikatta şeyh var, âdap var, zikir şekilleri var, bazılarında farklı kıyafetler var, kurumlaşma var... “Şeyh” Arapça’da fizikî açıdan yaşlı ve tecrübeli insan anlamına gelir. Ömrünü inançlı ve dürüst geçiren, böylece ihtiyarlık devresine ulaşan kişiye Cenâb-ı Hakk’ın rahmetle muamele edeceğine dair hadisler vardır.⁴ Şeyh ayrıca âlim (pîr) mânasına da gelir. Ancak tarikat terminolojisinde şeyh, mâneviyat alanında mesafe almış, üst derecelere ulaşmış, bağlı bulunduğu silsilede şeyhlik makamına oturtulmuş saygın kişidir.

2.1 ŞEYHLİK MAKAMI

Dünya müslüman nüfusunun %93 civarındaki büyük çoğunluğunu Ehl-i Sünnet inancına bağlı müslümanlar teşkil eder. “Ehl-i Sünnet” (Ehlü’s-sünneti ve’l-cemâa) “Resûlullah ile ashâp cemaatinin akaid alanında takip ettikleri yolu izleyenler” mânasına gelir. Şimdi, bir kısım tarikat mensuplarınca şeyhlere nisbet edilen bazı makam veya vasıfları Sünnî inanç açısından değerlendirmeye çalışalım.

1) Allah’ın velîsi olmak: Velî dost demektir, Allah Teâlâ’nın, dostluğunu kabul edip mânevî açıdan kendisine yaklaştırdığı kişi demektir. Çeşitli âyetlerde Cenâb-ı Hakk’ın mümin kullarının, mümin kulların da Allah Teâlâ’nın, ayrıca birbirlerinin velîsi olduğu ifade edilmektedir.⁵ Şüphe yok ki kişinin imanı güçlendiği,

⁴ bk. Ebû Ya’lâ el-Mevsilî (Esed), VII, 242; Bezzâr, *Müsned* (Âdil b. Sa’d), Beyrut: Müessesetü Ulûmi’l-Kur’ân, 1988, c. XII, s. 321.

⁵ bk. el-Mâide 5/55; el-En’âm 6/127; Yûnus 10/62; ayrıca bk. Muhammed Fuad Abdülbâkî, *el-Mu’cemü’l-Müfehres li-Elfâzi’l-Kur’âni’l-Kerîm*, Kahire: Daru’l-Hadis, 1996, “vly” md.

salih amelleri çoğaldığı ve Allah'a özgü kılındığı (ihlâs/samimiyet) sürece Cenâb-ı Hakk'a olan yakınlığı artar. Ancak müminin söz konusu mânevî halinin derecesini yalnızca Allah Teâlâ bilir. Kullar insanın davranışlarına bakıp sadece hüsnüzanda bulunabilir, kesin bir hüküm veremez. Türkçemizde daha çok "velî" kelimesinin çoğul şekli olan "evliya" kullanılır ve "Fılan evliya gibi bir adamdır" denir. Bu deyiş o kişinin, kendisinde görülen güzel davranışlar sebebiyle iyi niyeti dile getirir; zaten "gibi" kelimesi bu anlayışa işaret etmektedir.

2) Mâsum olmak: Ehl-i Sünnet inancına göre günahlardan korunmuşluk (ismet) sadece peygamberlere has bir Allah vergisidir. Çünkü peygamberler, yeryüzünde, Cenâb-ı Hakk'ın mesajlarını insanlara tebliğ eden ve kendi davranışlarıyla hakkı temsil eden örnek insanlardır. Bu vasıf başka hiçbir kimsede bulunmamaktadır. Dünya müslüman nüfusunun %8 civarındaki kısmını temsil eden, daha çok bugünkü İran ve Irak'ta bulunan İsnâaşeriyye Şîlince benimsenen "on iki imam"ın günahattan arınmış olduğu görüşü Kur'an ve Sünnet'in genel prensipleriyle bağdaşmamaktadır. Bu telakki hissî ve siyasî bir tepkinin ürünü olarak değerlendirilmiştir.

3) Gaybı bilmek: Gayb, beş duyu ötesinde kalan ve akıl yoluyla da idrak edilemeyen, Cenâb-ı Hakk'a mahsus bilgi demektir. Kur'ân-ı Kerim'de göklerde ve yerde, yani bütünüyle kâinatta gaybı Allah'tan başka kimsenin bilemeyeceği ifade edilir.⁶ Başka bir ilâhî beyanda gayba sadece Allah Teâlâ'nın vâkıf olduğu, dilediği peygamberin dışında gayb perdesini kimsenin kaldıramayacağı haber verilir.⁷ Bu tür beyanlar çeşitli münasebetlerle başka âyetlerde de yer alır.

Söz konusu kesin bildirimler karşısında ilmî birikimi, halk arasındaki makâmı ve şöhreti ne olursa olsun hiçbir kimseye gaybı bilme özelliği nisbet edilemez. İlâhî dinin son halkasını oluşturan ve kıyamet gününe kadar varlığı devam edecek olan İslâmiyet'in tevhid dini oluşunun temel vasıflarından biri işte budur.

Rüya: Şeyhin veya Şîa mezhebi bağlılarının benimsediği on iki imamdan birinin rüya yoluyla gayb âlemine vâkıf olması da açık naslar karşısında mümkün değildir. Evet, rüya diye bir olgunun varlığı kabul edilmektedir. Peygamberlerin veya Hz. Yusuf gibi peygamber adaylarının rüya yoluyla bazı gaybî gerçeklere vâkıf olmaları mümkündür. Ancak bu, yukarıda da belirttiğimiz üzere Allah elçilerine has bir özelliktir. Yıllar önceydi, mezunlarımızdan biriyle bu hususu tartışırken o, şeyhin, müritlerinin bütün hallerinden haberdar olduğunu söylemişti. Ben ise bunun mümkün olmadığını, peygamberlerin bile bunu bilemeyeceğini, nitekim bir konuda anlaşmazlık içinde bulunan ve aralarını bulması için Resûlullah'a gelen iki sahâbîye onun şöyle buyurduğunu hatırlattım: "Ben sadece sizin gibi bir beşerim. Mümkündür ki biriniz davasını savunurken ötekinden daha becerikli

⁶ en-Neml 27/65.

⁷ el-Cin 72/26-27.

olur. Şunu bilin ki ben, kime ötekinin hakkından bir parça ayırarak verirsem ateşten bir parça vermiş olurum.”⁸ Bunun üzerine benimle tartışan muhatabım “Şeyh efendi rüyasında görebilir” deyince şöyle cevap verdim: Şeyh efendi her gece 40.000-50.000 kişinin filmini mi seyredecek!

İstihâre: İstihâre hayırlı olanı lütfetmesini Cenâb-ı Hak’tan istemek demektir ve sünnettir. Geleceğe yönelik önemli bir konuda ciddi bir işe teşebbüs etmeden ve karar vermeden önce, âkıbetinin iyi olup olmadığı hususunu anlamak için özel bazı yöntemlerle yapılan veya yaptırılan istihârenin meşrû ve sünnet olan istihâre ile ilgisi yoktur. Çünkü bu yöntemde gayba vâkıf olma amacı vardır, bununsa dinde yeri yoktur. Sünnet olan istihâre ise tercümesini vereceğim, Resûlullah’a ait duadan da anlaşılacağı üzere teşebbüs edilecek bir işin hayırlı ise gerçekleşmesini, değilse vuku bulmamasını Allah Teâlâ’dan niyâz etmekten ibarettir:

Âlimlerin sünnet veya müstehap saydıkları istihârenin meşrûiyeti Câbir b. Abdullah’tan rivayet edilen şu hadise dayandırılmaktadır: “Resûlullah, Kur’an’dan bir sûre öğretir gibi işlerimizin hepsinde bize istihareyi öğretiyor ve şöyle diyordu: ‘Biriniz bir şey yapmaya niyet edince farz dışında iki rek’at namaz kılsın ve arkasından şu duayı yapsın: Allahım! Senden, senin ilminden ve kudretinden hayır beklerim. Senin büyük lutfundan talep ederim. Sen kâdirsin, benimse gücüm yetmez; sen bilirsin, ben bilmem. Sen bütün gizlilikleri bilersin. Allahım! Şu benim işim, dinim için, dünyam ve âhiretim için senin ilminde hayır diye yer almışsa onu bana nasip et, onu kolaylaştır ve uğurlu kıl. Eğer şu işim dinim için, dünya ve âhiretim için senin ilminde kötü diye yazılmışsa onu benden, beni de ondan uzaklaştır. Hayır nerede ise onu nasip et ve gönlümü ona yönelt’. Hz. Peygamber sözüne devamla, ‘İstihareyi yapan kişi bu sırada işini de söylesin’ dedi.”⁹

Fal bakmak, kitap açtırmak suretiyle geleceği veya bilgimiz dışında olup biten geçmişi öğrenmek ise esas, şekil ve yöntem bakımından hiçbir temele dayanmayan bir iştir.

4) Şefâatçi olmak: Şefaât “çift yapmak, tek olan bir şeye benzerini eklemek suretiyle çift haline getirmek” anlamındaki “Şef” kelimesinden türemiştir. Terim olarak “Günahkâr müminin affedilmesi, günahı olmayanların ise derecelerinin yükseltilmesi için izin verilen kimselerin Allah nezdinde aracılık yapması” anlamına gelir. Âyetü’l-kürsî’de Allah’ın izni olmadan kimsenin huzûr-ı ilâhîde şefâatte bulunamayacağı ifade edilmektedir. “Şefâat-i kübrâ hadisi” diye bilinen bir hadis-i şerifte buyurulduğuna göre kıyamet günü, mahşerdekilerin hepsinin faydalanacağı en büyük şefâat, son Peygamber Muhammed aleyhisselâm tarafından yapılacaktır.¹⁰

⁸ Buhârî, Mezâlim 16, nr. 2458; Müslim, Akdiye, 4, nr. 1713.

⁹ Salim Ögüt, “İstihare”, *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: c. XXIII, ss. 333-334.

¹⁰ Buhârî, Tevhîd, 24, nr. 7439.

Şefâat, öğrenci ile hocası veya mürid ile şeyhi yahut da ziyâretçi ile yatırı arasında yapılacak bir anlaşma olmadığı gibi beşer çapında meydana gelecek bir bağlantı da değildir. Şu halde şefâat, kulun Allah'a imanı, Peygamber'ine bağlılığı ve müslüman topluma yönelik samimi niyet ve hislerinin kendisine kazandıracağı mânevî bir yüceliştir. Kul müslüman toplumla anlaşma içinde bulunup âhiret yolculuğu için iyi arkadaşlar edinirse, Cenâb-ı Hak kıyamet gününde onu iyi arkadaşlarından ayırmaz, buna engel olacak bazı hataları varsa -tabir caiz ise- onların hatırı için bağışlar, tıpkı şu âyet-i kerîmede buyurulduğu üzere: "Allah'a ve Resûl'üne itaat edenler, işte onlar, Allah'ın kendilerine lutuflarda bulunduğu peygamberler, sıddıklar, şehidler ve salih kişilerle beraber olurlar. Bunlar ne güzel arkadaşlardır!"¹¹ Yukarıda da belirtildiği üzere peygamberlerin ve Cenâb-ı Hak'ın izin verdiklerinin kıyamet günü şefaata erişmesi haktır. Ancak peygamberlerin dışında kalan ve kendilerine şefaata izni verilecek makbul kulların kimler olduğunu Allah'tan başka kimse bilemez. Bu sebeple biz, samimi olarak hüsnüzanda bulunsak da "hocam filanın" veya "şeyhim filanın" şefaatine değil, Allah katında makbul olan, iyi olan kimselerin şefaatine ümit bağlayabiliriz.

5) Kerâmet sahibi olmak: Cömert, ahlâklı, asil ve değerli olmak mânasına gelen kerâmet terim olarak "Allah Teâlâ'nın salih, takvâ sahibi veli kullarının çevresinde ortaya çıkan olağan üstü hal" diye tanımlanır. Kerâmet, tabiat kanunlarına aykırı olarak ortaya çıkış açısından mucizeye benzese de aralarında büyük farklar vardır. Şöyle ki mucize peygamberlik iddiasında bulunan nebînin elinde zuhûr eder ve o, buna dayanarak insanları kendisine iman etmelerine çağırır. Velînin böyle bir iddiası ve böyle bir konumu bulunmamaktadır. Peygamber Allah'tan mucize ister, O da yaratır; velîde ise bu da yoktur. Başka bir ifade kullanarak şöyle diyeceğiz: Peygamber Allah tarafından görevlendirilmiş, bunun şuuruna erdirilmiş ve mucize ile desteklenmiştir. Velîye gelince, makalemizin baş taraflarında belirttiğimiz gibi, bütün müminler Allah'ın ve birbirlerinin velîsidir, Allah Teâlâ da onların velîsidir, dostudur. Buna göre ayırımında bulunarak kimse "Ben özel mânada Allah'ın velîsiyim" diyemeyeceği gibi hâricîten de kimse böyle bir belirleme yapamaz. Şu halde velî kimdir ki onda kerâmet aransın, bilemiyoruz.

Kerâmet konusu veya iddiası Asr-ı Saadetten üç asır sonra ortaya çıkmıştır. Mu'tezile'ye mensup âlimler mucize ile karıştırılacağı endişesiyle kerâmeti kabul etmemiştir. Ehl-i Sünnet kelâmcıları ise ilke olarak kerâmeti benimsemekle birlikte filan velînin filan kerâmeti diye herhangi bir belirlemede bulunmayı isabetli görmemiştir. Zaten kerâmet tabiat kanunlarına aykırı olarak, inanan ve inanmayan herkesin algılayabileceği bir hadise değildir. Tabiat bilimlerinin alabildiğine ilerlediği günümüzde bile hâlâ bilim açısından açıklanamayan olaylar meydana gelmektedir. Bir de İslâm âlimlerince benimsenen istidrâc olgusu söz

¹¹ en-Nisâ 4/69.

konusudur. “Derece derece yükseltip, sonunda mahvetmek” mânasına gelen bu terim şöyle açıklanabilir: İmansız bir kimseden zuhûr eden kerâmete benzer olağanüstü durumdur ki bu, mânevî açıdan onun mahvolmasına götürür. Şu halde kerâmet, âlim olan ve ilminin gerektirdiği amelleri yerine getirmeye çalışan dürüst ve samimi bazı insanların çevrelerinde gözlemlenen veya hissedilen dinî-mânevî bereket ve muvaffakiyetten ibarettir.

Şeyhlik Makamı: başlığı altında yaptığımız bu açıklamaları kısa bir değerlendirmeye tâbi tutacak olursak şöyle diyeceğiz: Cenâb-ı Hakk’ın insana lutfettiği en büyük nimet şüphe yok ki dindir, çünkü din insanın hem dünya hem âhiret mutluluğunu sağlamaktadır. İslâm dininin Kur’an ve Sünnet olmak üzere iki kaynağı vardır. Kur’an’la Allah’ın emir, yasak ve öğütlerine vâkıf olmakta, Sünnetle de bunların uygulanma şekillerini öğrenmekteyiz. İlk uygulayıcı Resulullah ve ardından ashâb-ı kirâmdır. Ondan sonra “peygamberlerin vârisleri” olan din âlimleridir. Sûfi eğer mürsid kabul edilecekse mutlaka âlim olmalıdır; evet zâhirî ilimlere vâkıf bulunmalıdır. Bunun varlığı şartıyla sûfi, kişinin gönül hayatıyla da meşgul olursa çok güzel sonuçlar elde edilir. Şunu kabul etmeliyiz ki İslâmiyet’in evrensel bir din haline gelip gönülleri fethetmesinde mistisizmin yani tasavvufun büyük katkıları olmuştur. Zâhirî ilim aklı aydınlatır ve gerçeği gösterir, mistisizm ise aklı gönül âlemine çekip onu benimsemesini sağlar.

3. EDİP ve ŞAİRLER

“Tasavvuf-Tarikat ve Dindarlık” adlı makalemizin başında, his ve gönül hayatları zengin olup zaman zaman aklın kontrolünden uzaklaşabilen insanları dört gruba ayırmıştık: Kadın, Sûfi, Edip ve Şairler, bir de Siyasetçiler. Böyle olanların davranışları başkaları tarafından yadırganır, çünkü alışılmış ve genel kabul görmüş çizgilerin dışına çıkarlar. Ancak psikolojik halleri göz önünde bulundurularak haklarında hemen karar vermemelidir. Rahmetli Necip Fazıl’ı yakından tanıyanlar onun davranışları ile şiirleri arasında tezat noktasına varan farklılıkları çok iyi bilirler. Zaten kendisi de, o çok mânîdar, hikmetli, insanı büyüleyen şiirlerinde bu özelliğinden şikâyet etmektedir. Bu konuyu büyük şair Yunus Emre’den örnek vererek bitirelim.

Şiir

Hak bir gönül verdi bana, ha demeden hayrân olur
 Bir dem gelir şâdan olur, bir dem gelir giryân olur
 Bir dem sanasın kış gibi, şol zemherî olmuş gibi
 Bir dem beşaretten doğar, hoş bağ ile bostan olur
 Bir dem gelir söyleyemez, bir sözü şerh eyleyemez
 Bir dem cehalette kalır, nesne bilmez nâdân olur
 Bir dem div olur ya peri, viraneler olur yeri
 Bir dem uçar Belkıs ile, sultan-ı ins ü cân olur

Bir dem varır meşidlere, yüz sürer ânda yerlere
 Bir dem varır deyre girer, İncil okur ruhbân olur
 Bir dem gelir İsbâ gibi, ölmüşleri diri kılır
 Bir dem girer kibr evine, Fir'avn ile Hâmân olur
 Bir dem döner Cebrâil'e, rahmet saçar her mahfile
 Bir dem gelir gümrâh olur, miskin Yunus hayrân olur

4. SİYASETÇİLER

Siyasî açıdan idare edilen değil idare eden olmak, iktidar koltuğuna oturmak, her halde, ilk insan Hz. Âdem'in iki oğlu Hâbil ile Kâbil döneminden itibaren başlayıp devam eden çok güçlü bir arzudur. Daha önce de işaret ettiğimiz üzere his ve gönül yeteneğinin nefsanî arzu, yani şehvet haline gelmesi süratle oluşan bir psikolojik haldir. Böylece kişinin akli emîr, nefsi esîr olacağına, nefsi emîr, akli esîr durumuna geçer.

Konuya İslâm tarihi açısından örnek getirecek olursak, işe son Peygamber Muhammed aleyhisselâmın ebediyete intikal ettiği günden itibaren başlamamız gerekir (milâdî 8 Haziran 632). O fevkalade günde sahâbiler, kısa bir istişareden sonra, Hz. Ebû Bekir'i Resûlullah'ın halîfesi, yani devlet işlerini yürütecek vekili olarak seçtiler. Oysa Resûl-i Ekrem'in kızı Fâtıma, amcazâdesi ve aynı zamanda damadı Ali, diğer bazı sahâbiler hilâfet makamını, bir yönüyle Resulullah'ın nesli sayılan Hz. Ali ve evladına âit bir hak gibi telakki ediyordu. Ne var ki bu farklı görüş sosyal birliği bozmamış, otuz yıl süren Hulefâ-i Râşidîn dönemi Hz. Ali ile nihayete ermişti. Ondan sonra özellikle Hz. Hüseyin'in Emevî kuvvetlerince acımasız bir şekilde şehid edilmesi sosyal hayatta büyük yaralar açmış, o günden başlayıp hâlâ devam eden bir mezhebin -isterseniz partinin deyiniz- ortaya çıkması sonucunu doğurmuştur. "Ali'nin taraftarları" (Şîatü Ali) mânasına gelen Şîa diye anılan bu mezhep müslüman nüfusunun %8 civarındaki kısmını kendisine bağlamıştır. Hz. Ali ile başlayıp Hasan ve Hüseyin ile devam eden, ardından Hz. Hüseyinin neslinden baba-oğul sistemi ile on iki sayısını dolduran, haddi zatında değerli insanlar olan on iki "imam" söz konusu Şîa mezhebinin her bakımdan liderleri kabul edilmiştir (İsnâaşeriyye Şîası).

Siyasetçilerin akılla bağdaşmayan hissî yönlerini anlatmak için yaptığım bu açıklama biraz vakit almışsa da, buna mecburdum. Şimdi, lütfen dinleyin, sayın okuyucu: İsnâaşeriyye mezhebinin mensuplarına göre -ki bugünkü İran, ayrıca Irak'taki müslümanlar çoğunlukla bu mezhebe bağlıdır- on ikinci imam Muhammed el-Mehdî, çocuk yaşta iken milâdî 870'li yıllarda, ölmeden insanlar arasından gizlice ayrılmıştır ve dünyanın bilinmeyen bir yerinde hâlâ yaşamaktadır. O, bilinmeyen bir gelecekte bulunduğu yerden dünyadaki bütün insanların karşısına çıkacak, Şîilerin intikamını alacak, zulümle dolu bulunan dünyadan zulmü kaldırıp yerine adaleti kuracak, daha sonra kıyamet kopacaktır. 1991 yılında, İlâhiyat fa-

külteleri öğretim üyeleri olarak İran'a yaptığımız seyahat esnasında Tahran, Meşhed ve benzeri şehirlerin duvarlarında, iş hanlarının ana kapılarının üstünde, hatta taksilerin arka camlarında beklenen Mehdi'ye (Mehdî-i muntazar) hitap eden birçok yazı ve slogan gördük: "Gel Mehdi gel!", "Gel kurtar bizi gel!" şeklinde. Demek ki on bir buçuk asır önce insanlar arasından ayrılan ve hâlâ dünyanın bilinmeyen bir yerinde yaşayan(!) Muhammed el-Mehdî, bir gün ortaya çıkacak, bütün şer kuvvetleri yok edip Şîîlerin intikamını alacak... Acem mübâlagası dendiye bu kadar da olmamalıydı!

İsnâşeriyye Şîîlerine göre on iki imam günah işlemeyen (mâsum), gaybı bilen, hidâyete erdiren, şefâatleri Allah nezdinde makbûl olan, Hz. Peygamber'den sonra mânevî açıdan en üst mertebede bulunan insanlardır. Dikkat edildiği takdirde tarikata bağlı bulunan Sünnî müslümanların anlayış ve inancına göre şeyhler de benzer konumdadır. Zaten tasavvuf hareketinin Şîîlikten (teşeyyu') büyük çapta etkilendiği âlimlerce bilinen bir husustur, bu konuda müstakil eserler de kaleme alınmıştır.

Ülkenin yönetimine sahip ve mâlik olma mânasındaki günümüz siyasetine de hissiliğin baskın geldiği herkes tarafından bilinen bir husustur.

Allahım! Bize hakkı hak olarak göster ve ona uymayı nasip et. Bâtılı da bâtıl olarak göster ve ondan kaçınmayı müyesser kıl!

KAYNAKÇA

Abdülbâkî, Muhammed Fuad, *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzî'l-Kur'âni'l-Kerîm*, Kahire: Daru'l-Hadis, 1996.

Buhârî, Muhammed b.İsmail, *Câmi'u's-Sahih*. İstanbul: 1979.

El-Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, *Müsned I-XVIII*, Beyrut: Müessesetü Ulûmi'l-Kur'ân, 1988.

el-Mevsilî, Ebû Ya'lâ (Esed), *Müsned*. Dımaşk: 1984-90.

Müslim, Ebu'l-Huseyn, *el-Câmi'u's-Sahih*. Kahire: 1956.

Öğüt, Salim, "İstihare", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: 2001, c. XXIII, ss. 333-334.

Wensinck, Arent Jean, "naks" mad., *el-Mu'cemü'l-Müfehres li-Elfâzî'l-Hadîsi'n-Nebevî*, Leiden: 1936.

